

HET VOC-VERLEDEN VAN CORNELIS PRONK EN THOMAS HOPE

Chinees porselein en Sri Lankaans roofgoed als stille getuigen

Ruud Lambour

ABSTRACT

This article deals with two objects of art and history. They are considered here as silent witnesses of the VOC antecedents of two Dutch Mennonites in Amsterdam: Cornelis Pronk and Thomas Hope. They were employed by the VOC, the Dutch East India Company, respectively in the years 1734-1736 and 1752-1770. Although the VOC waged wars of conquest both Pronk and Hope were respected members of their churches.

Pronk was a draughtsman of high repute. In 1734 the VOC put him under contract to draw the designs for the decorations of an exclusive product line of Chinese porcelain. The drawing of one of his designs, the Parasol Ladies, is kept in the Rijksmuseum.

In 1756 Hope was appointed to be a VOC director, and in 1766 he became the representative of Stadtholder William V at the VOC. From 1761 until 1766, the VOC was at war with the king of Kandy to safeguard the cinnamon production. Plundering the royal palace in 1765 the troops captured a richly decorated ceremonial cannon. On Hope's decisive advice it was exhibited as a trophy of war in the art gallery of William V. In 1795 the French confiscated the Stadholder's collection and transferred the canon to the States General. As a highlight of the Rijksmuseum it became an icon in debates about restitution of looted art from the colonial period and in 2023 the Dutch Government returned it to Sri Lanka.

Keywords: Mennonites – non-violence – Dutch East India Company – colonialism – China – Sri Lanka – art – porcelain

Inleiding

De kunstenaar Cornelis Pronk (1691-1759), die zijn leven lang vrijgezel bleef, voerde geen zelfstandig huishouden. Hij woonde – minstens vanaf 1742 – bij het gezin van een blikslager op Nieuwendijk 114, waar hij een bovenachterkamer had.¹ Arm

---

¹ Gerlagh, B., 'Het leven van Cornelis Pronk', in: Kooijmans, L., E.A. de Jong en H.M. Brokken (red.), cat. tent. *Pronk met pen en penseel. Cornelis Pronk (1691-1759) tekent Noord-Holland* (Haarlem, 1997), 42-43.

was hij zeker niet; in 1742 bedroeg zijn belastbaar inkomen 800 gulden. Dit was het jaarinkomen dat vijftien percent van de belastbare huishoudens in de stad had.² De koopman Thomas Hope (1704-1779) woonde – waarschijnlijk al vanaf de jaren 1730 – met zijn gezin heel riant op Herengracht 106, waar zijn broer Adriaan, eveneens een verstokte vrijgezel, bij hem inwoonde. Thomas huurde dit grachtenpand voor 1536 gulden per jaar, totdat hij in 1758 voor 83.000 gulden het monumentale stadspaleis Keizersgracht 444-446 kocht. In 1742 genoten de gebroeders Hope een gezamenlijk inkomen van 10.000 gulden. Bezien we alle Amsterdamse grootverdieners tezamen met inkomens van 10.000 tot 48.000 gulden, dan behoorden de Hope's tot een categorie die in 1742 nog geen twee percent van de belastbare huishoudens uitmaakte.³ Nog 25 andere doopsgezinden in de stad vielen in dezelfde uitzonderlijk hoge inkomensklasse.⁴

Ondanks hun verschil in status hebben Cornelis Pronk en Thomas Hope één aspect van de vaderlandse geschiedenis gemeen: beiden verbonden zich aan de nu veel omstreden Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC): Pronk drie jaar lang van 1734 tot 1736, Hope van 1752 tot 1770. Van 1750 tot 1751 was hij al representant geweest van stadhouder Willem IV (1711-1751) in de West-Indische Compagnie en daarmee de op één na hoogste man van de WIC. Terwijl Pronk aan de VOC slechts een onschuldige bijdrage leverde als kunstenaar, heeft Hope op zijn geweten dat hij als bewindhebber oorlogvoering en slavernij op de koop toe nam. De stille getuigen van hun VOC-verleden zijn twee voorwerpen van kunst en geschiedenis in het Rijksmuseum te Amsterdam: Pronks ontwerp 'de Parasoldames' voor kostbaar porselein dat de

-
- 2 Oldewelt, W.F.H. (red.), *Kohier van de Personeele Quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742* 2 dln. (Amsterdam, 1945), II, 243 (wijk 18, nummer 1529: incorrect als Cornelis Spronck, blikslager), en I, 14: in deze inkomensklasse vielen 1879 van de 12.655 belastbare huishoudens, dit is vijftien percent.
  - 3 Oldewelt, *Kohier van de Personeele Quotisatie*, I, 14: van de 12.655 belastbare huishoudens hadden er 229 een jaarinkomen van 10.000 tot 48.000 gulden. Van de hoofden van deze 229 huishoudens waren er 26 doopsgezind, dit is elf percent.
  - 4 In oplopende volgorde van het jaarinkomen in guldens: **10.000**: Jacob van Beeck Blok (ca. 1698-1743); Abraham van den Bosch (1693/94-1750); de gezusters Maria (1698-1752) en Aletta Kops (1702-1762); Matthijs Ooms (1687/88-1756); Lodewijk Vermande (1675/76-1748); Abraham Vorsterman Jacobsz (1713-1781); **12.000**: Arent Bosch (1694-1769); Pieter Kops Geerlingsz (1705-1777); Jan van Mekeren (1684-1744); Jacob van Oosterwijk (1682/83-1743); Jacob Roeters (1662-1744); **15.000**: Willem Bus (1684-1757); **16.000**: Johannes van der Mersch (1679-1775); Abraham Straalman (1698-1759); **20.000**: Jacoba Elisabeth van Gelder (1686-1755), weduwe van David Mattheus de Neufville (1684-1731); Hendrik Kops (1693-1773); Hillegonda Rutgers (1692-1743); François Straalman (1678-1754); **24.000**: Pieter de Wolff III (1709-1745); **25.000**: David Leeuw van Lennep (1683-1745); Leonard Lups (1683-1759); **26.000**: Maria Slagregen (1680-1759), weduwe van Abraham Verhamme II (1677-1740); Abraham Verhamme Albertusz (1693-1767); **30.000**: Geertruyd Blaupot (1679/80-1754), weduwe van Jacob Vorsterman Abrahamsz (1674/75-1733); Jacob Alewijn Ghijzen jr. (1696-1760).

VOC in China liet produceren, en een ceremonieel kanon, door de VOC onder het bewind van Hope als oorlogsbuit geroofd uit het koninkrijk Kandy op Ceylon (Sri Lanka) en door toedoen van Hope geschonken aan Willem V, erfstadhouder van 1751 tot 1795.

De tekenaar Cornelis Pronk

De baanbrekende catalogus bij de tentoonstelling *Pronk met Pen en Penseel* in 1997 in het Frans Halsmuseum bevat een uitvoerig biografisch artikel waaraan weinig valt toe te voegen. Wel ontdekte ik dat de keuze van zijn vader voor de behoudende Oudfries-doopsgezinde gemeente Arke Noach te Amsterdam niet zoals wordt aangenomen in de lijn lag van zijn gehele familie maar daarin juist uitzonderlijk was.⁵ Daarnaast plaats ik de in de catalogus beschreven porseleinontwerpen van Pronk voor de VOC in de bredere context van het porselein als een ook bij doopsgezinden populair luxeartikel. Voorts bespreek ik een bijzonder porseleinprodukt naar ontwerp van Pronk dat buiten de VOC om op de markt is gebracht.

Zijn grootvader, de schipper en latere koopman Aldert Pietersz Pronck (De Rijk 1630/1-vóór 1668 Amsterdam), werd op 22 februari 1654 gedoopt in de Waterlands-doopsgezinde gemeente Bij de Toren, waarvan diens ouders, de schipper Pieter Sijmons Pronck († na 31-5-1674) en Aefje of Eef Pieters, even later op 12 april op hun attestatie van De Rijk ook lid werden.⁶ De vrouw met wie Aldert Pietersz Pronck in 1663 trouwde, Immetje Heertiens (A'dam 1639/40-1673), dochter van de lichterman Heertje Dirksz Buyser en Dignom Gerrits, beiden Vlaams-doopsgezind, liet zich in 1664 niet in Bij de Toren dopen maar in Bij 't Lam, de gemeente van haar ouders, wat nauwelijks iets uitmaakte want in 1668 fuseerden de beide gemeenten.⁷ Immetje Heertiens had uit haar tweede huwelijk in 1668 met de Vlaams-doopsgezinde houtzaagmolenaar Cornelis Pietersz van Galen (1630/1-1705) een dochter, Catharina van Galen (1669/70-1730), die in 1692 trouwde met de zaagmolenaar Pieter Pietersz van der Werff (1668/9-1719), beiden gedoopt in Lam en Toren en later overgegaan naar De Zon. De zoon uit Immetjes eerste huwelijk, Aldert Aldertsz Pronk (1665-1716), de vader van onze Cornelis, was de eerste die de godsdienstige koers van de familie verlegde en lid werd van Arke Noach. Dit gebeurde eind 1690, anderhalf jaar na

5 Gerlagh, 'Het leven van Cornelis Pronk', 37.

6 Stadsarchief Amsterdam (SAA), toegang 1120 (Archief van de Verenigde Doopsgezinde Gemeente van Amsterdam en rechtsvoorgangers), inventarisnummer (hierna: 1120/) 123, f. 36v, nr. 15 (de grootvader van Cornelis) en f. 37 (de overgrootouders van Cornelis).

7 SAA, 1120/11, p. 64, nr. 8, 8-10-1664.

zijn huwelijk met Geertje Dircks Oomjaap (1664/5-1696), dochter van de Oudfriesdoopsgezinde Dirck Cornelisz Oomjaap (†1698). Het was dus de achtergrond van zijn vrouw die kennelijk zijn keuze had bepaald. Even opmerkelijk is de keuze van hun zoon Aldert Aldertsz Pronk (1690-1770), de oudere broer van Cornelis. Hij trouwde in 1716 Dina Heeremans (1688/9-1722), die op 16 februari 1710 was gedoopt in Bij 't Lam & de Toren, de gemeente van haar ouders. Zelf bleef hij nog tientallen jaren ongedoopt totdat hij op 15 maart 1739 niet het voorbeeld van zijn vrouw volgde maar dat van zijn ouders.

Bij de voorouders van Cornelis Pronk van vaders kant was de kunstzin weinig ontwikkeld. Over het kunstbezit van zowel zijn vader Aldert Aldertsz Pronk als zijn vaders moeder Immetje Heertiens zijn we goed ingelicht. De inventaris die na het overlijden van Immetje Heertiens opgemaakt werd van de welvoorzene inboedel die zij sinds 1668 gemeen had met Cornelis Pietersz van Galen in hun molen De Wip buiten de stad, vermeldt wel acht prentbordjes (op bordpapier dragers aangebrachte prenten), maar geen schilderijen.⁸ Hoewel eenvoudige exemplaren al voor een habbekrats te koop waren, ontbreken schilderijen in 20 percent van de 811 Amsterdamse doopsgezinde boedelinventarissen die ik verzamelde uit de periode 1614-1725. Bij niet-doopsgezinden ligt dat op 15 à 16 percent, zoals steekproeven uit de periode 1641-1650 uitwijzen.⁹ Schilderijenbezit kwam bij doopsgezinden dus niet significant minder voor. De schilderijtjes en tekeningen in de sterfhuisinventaris van Cornelis' vader hadden een zeer lage getaxeerde waarde en zullen dus in artistiek opzicht weinig hebben voorgesteld.¹⁰ Voor de aangeboren kunstzin van Cornelis heeft dat echter geen verschil gemaakt. Al van jongs af aan confronteerde hij zijn vader, die hem boekhouder wilde laten worden, met een onstuitbare tekendrift. Nadat de doopsgezinde connaisseur Lambert ten Kate Hermansz (1674-1731) enige tekeningen van zijn hand had gezien, was de lotsbestemming van Cornelis als kunstenaar voorgoed bezegeld.

8 SAA, toegang 5075 (Archief van de notarissen ter standplaats Amsterdam), inv.nr. (hierna: 5075/) 1997, p. 696-704 (scans 468-476), notaris Jacob van Loosdrecht, 31-5-1674.

9 Montias, J.M., 'Works of art in a random sample of Amsterdam inventories', in: M. North, *Economic history and the arts* (Keulen, 1996), 69, noot 5. Montias nam een steekproef van 120 boedelinventarissen uit 1641-1650 in het notarieel archief van Amsterdam. Hiervan bevat ruim 16 percent geen enkel kunstvoorwerp, dus ook geen tekeningen of prenten. Dit komt overeen met mijn steekproef met boedelverkopingen door de weeskamer van 1641-1650 in SAA, toegang 5073 (Weeskamerarchief), inv.nrs. 970-978: van 305 boedelinventarissen hebben er 47 geen schilderijen, dit is 15,4 percent.

10 Gerlagh, 'Het leven van Cornelis Pronk', 41.

Zijn roem als tekenaar bereikte ook de Kamer Delft van de VOC.¹¹ Deze had op 12 maart 1734 van de Heren Zeventien opdracht gekregen modellen te laten maken die via Batavia naar Kanton in China zouden worden gezonden, 'om de Chineezzen te dienen tot een monster waarnaar de Compagnie's gerequireerde porceleinwerken dienden en behoorden geformeerd te worden'. De Delftse Kamer stelde tekeningen voor van Cornelis Pronk, met wie hierover een akkoord was bereikt. De Heren Zeventien keurden de tekeningen en het aangegane contract goed bij resolutie van 31 augustus 1734, waarin de tekst van het contract is opgenomen.¹² Met ingang van 1 mei 1734 verbond Pronk zich om drie achtereenvolgende jaren voor de VOC ontwerp tekeningen voor allerlei soorten Chinees porselein te maken tegen het riante salaris van 1200 gulden per jaar. Met deze nieuwe productlijn wilde de VOC het topsegment van de reeds met porselein overstroomde markt bedienen: de rijke connoisseurs die voor hun verzameling iets zochten dat qua ontwerp en uitvoering uniek en exclusief was.¹³

Zoals ook door opgravingen in Amsterdam is aangetoond, werd porselein vanaf het begin van de zeventiende eeuw onder alle lagen van de bevolking in toenemende mate populair.¹⁴ Variërend van grof tot fijn, van gebruiksgoed tot sierstukken op schoorsteenmantel of kasten, komt het voor in 74 percent van de boedelinventarissen in mijn voornoemde inventarissenbestand. Het loopt uiteen van een bescheiden boedel met slechts één porseleinen kopje van vijf stuivers tot een rijke boedel met 638 stuks divers porselein getaxeerd op 2735 gulden. Twee boedels met de grootste hoeveelheid van 1323 en 1954 stuks zijn helaas niet getaxeerd. Huize Pronk telde bij het overlijden van Cornelis' vader 182 stuks gebruiksgoed in blauw-wit, getaxeerd op 133 gulden. In zijn sterfhuisinventaris wordt de kleur blauw van enkele stukken koffie- en theegoed expliciet genoemd ter onderscheiding van een paar tegelijk genoemde in capucijner-bruin.¹⁵ Wat in dit eenvoudige Oudfriese huishouden ontbrak

11 De VOC had zes vestigingen of 'Kamers', die de neerslag waren van de vroegere 'voorcompagnieën'. Deze Kamers hadden ieder hun eigen 'bewindhebbers' of directeuren. Van deze bewindhebbers zouden steeds zeventien vertegenwoordigers, waarvan acht uit Amsterdam, zitting hebben in het college van Heren Zeventien, de centrale directie.

12 Nationaal Archief, toegang 1.04.02 (Archief van de VOC, 1602-1795), inv.nr. 165, fol. 1018-1021. Afgedrukt in: Jörg, C.J.A., tent. cat. *Pronk porselein: porselein naar ontwerpen van Cornelis Pronk* (Groninger Museum en Haags Gemeentemuseum, 1980), 49-50: bijlage I.

13 Ho, A., 'Exotic and exclusive. The Pronk porcelain as products for the connoisseur', in: *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 69 (2020), 181.

14 Baart, J. 'Nieuwe inzichten in oude huishoudens', in: *Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum* 93 (2001), 197-199.

15 SAA, 5075/4682, p. 551-567: 561-562 (scan 363), notaris Johannes Backer, 10-6-1716.

was het exclusieve polychrome porselein, dat zowel uit China als Japan naar Europa geïmporteerd werd.

De waterverftekeningen van Pronk zouden juist in alle kleuren moeten voorzien: 'zoo van blauw, verguld als andere couleuren'. Zijn hier afgebeelde tekening staat bekend als 'de Parasoldames'. Dit ontwerp voor een tafelbord is opgebouwd uit een rond beeldvlak, omsloten door twee ringen. In het centrum buigt een vrouw, staande aan een waterrand met rietkraag, zich iets naar voren om met haar linkerhand drie vogels te voeren die op de grond naar haar staan toegekeerd, terwijl een vierde in het water wegduikt. Een dienares beschermt haar tegen de zon met een rijk uitgevoerde parasol. De binnenring is beschilderd met acht roosjes, afgewisseld door stengeltjes met bloemetjes en blaadjes. De buitenring toont een honingraatmotief van vier rijen afgeschuinde rechthoekjes. Hierin zijn acht cartouches uitgespaard waarin de dames en de vogels uit het centrale beeldvlak elk apart beurtelings terugkeren. Op de rand aan de achterzijde zijn acht verschillende waterinsecten afgebeeld.

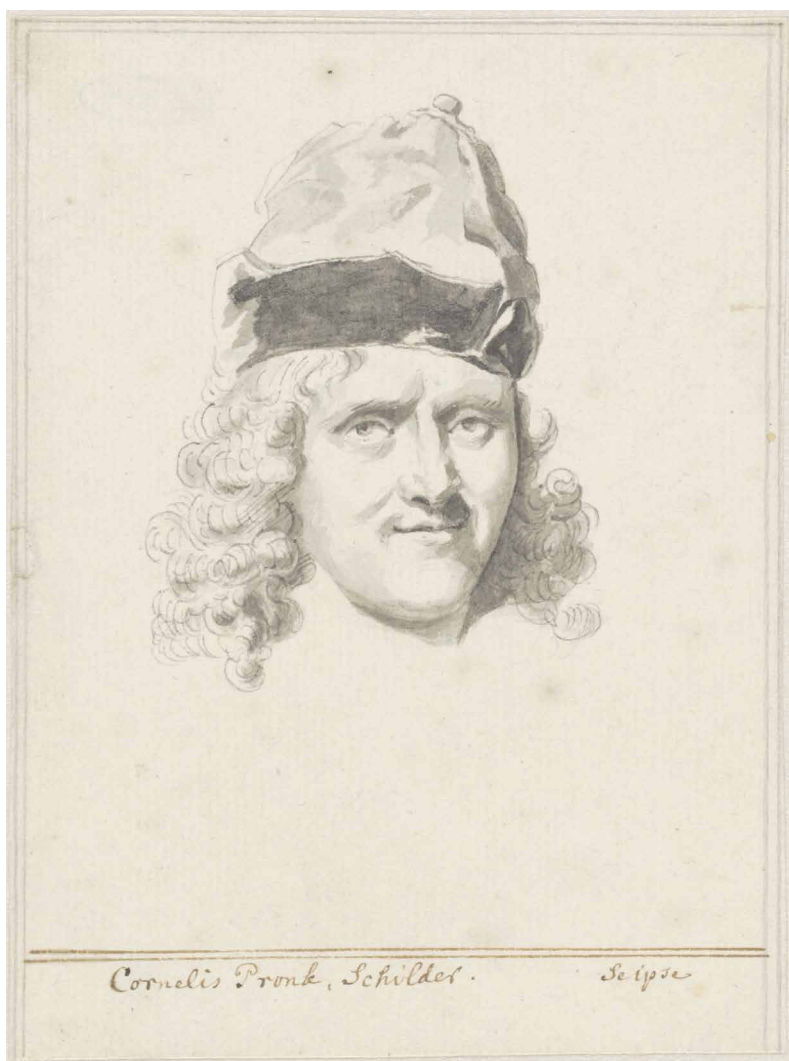
Pronks tekeningen zijn in Chinese porseleinfabrieken uitgevoerd op onder meer thee- en tafelserviezen in de kleurstellingen blauw-wit, 'verguld' en emailkleuren. De tekening van de Parasoldames geeft de variant weer in emailkleuren, bekend als familie rose.¹⁶ De term 'verguld' verwijst naar het met goud gehoogde blauw-rode Japans Imari-porselein, genoemd naar de havenstad vanwaar dit porselein verscheept werd, dat bij Nederlandse porseleinkopers al in de zeventiende eeuw geliefd was.¹⁷ Het succes van het Japans Imari was voor de Chinezen aanleiding deze kleurstelling omstreeks 1700-1710 aan hun assortiment toe te voegen. Dit Chinees Imari bestaat uit de combinatie van onderglazuur blauw met bovenglazuur koperrood en goud. Afhankelijk van het formaat hebben borden in dit palet een buitenrand van drie of vier rijen met het honingraatmotief. Op de achterzijde varieert het aantal insecten van zeven tot acht al naar gelang de kleurstelling.¹⁸ Het succes van het 'Pronk-porselein' was groot, maar de kosten van vervaardiging te hoog. Er werd volgens de VOC onvoldoende mee verdiend en in 1740 werd de productie stopgezet, zodat dit zeldzame VOC-porselein een gewild collector's item werd.¹⁹

16 Campen, J. van en E. Hartkamp-Jonxis, *Aziatische weelde. VOC-kunst in het Rijksmuseum* (Zutphen, 2011), 75, afb. 48 en 49.

17 Arts, P.L.W., 'Chinees Imari', in: *Antiek* 19 (1985), 143. Zie ook Jörg, C., 'A change in taste: the introduction of enamelled export porcelain in the 17th century', in: Campen, J. van en T. Eliëns (eds.), *Chinese and Japanese porcelain for the Dutch Golden Age* (Zwolle, 2014), 143.

18 Jörg, *Pronk porselein*, 66: nr. 19 (emailkleuren, 8 insecten), nrs. 20-22 (Chinees Imari, 7 insecten).

19 Voor borden in Chinees Imari naar Pronk uit de VOC-productie in een particuliere verzameling, zie Schölvinnck, L.C.A.M., *Kostbaar goed van grote pracht. Chinees en Japans exportporselein uit de 17e en 18e eeuw* (Zwolle, 2010), 53, en Jörg, *Pronk porselein*, 66 nr. 20 en 73 nr. III.

Cornelis Pronk, *Zelfportret met puntmuts*, tekening, ongedateerd, H 139 x B 104 mm.
Amsterdam, Rijksmuseum, RP-T-1940-361

Cornelis Pronk, *Ontwerptekening voor een bord*, 1734, waterverf, 19 x 16 cm. Amsterdam, Rijksmuseum, RP-T-1967-18

Dit verklaart het bestaan van Chinees-porseleinen exemplaren die na 1740 in particuliere opdracht in het Imari-palet zijn gemaakt. Deze verschillen van de VOC-productie door hun vrijere en soms slordige uitvoering. Dit is goed te zien op een bord dat in het bezit is van het Rijksmuseum. Hierop zijn de Europese gelaatstrekken van de bediende met de parasol vervangen door oosterse. Dit lijkt mij geen toeval te zijn. Voor VOC-dienaren in de Oost, van wie het huishoudelijk personeel uit slaafgemaakten bestond, hadden borden met de afbeelding van een inheemse huisbediende een typisch koloniale connotatie. In Nederlands-Indië was het dragen van de parasol (pajong) namelijk een privilege dat was voorbehouden aan de favoriete slaafgemaakte van de heer of vrouw des huizes.²⁰

De bewindhebber Thomas Hope

De in 1734 opgerichte firma Thomas & Adriaan Hope betrof de goederenhandel op de Oostzee, Engeland, Amerika en West-Indië en de afwikkeling daarvan: vervoer, opslag, verzekering en kredietverlening. Thomas werd op 14 december 1740 en Adriaan op 9-12-1748 gekozen tot diaken van Bij't Lam & de Toren, wat beiden echter weigerden aan te nemen.²¹ In 1748 waren de Hope's in grootte het derde handelshuis van Amsterdam, zo schreef de Engelsman van Nederlandse afkomst Sir Matthew Decker (1679-1749) in zijn dagboek over zijn reis naar Holland, waar hij onder meer besprekingen voerde met stadhouder Willem IV.²² In Amsterdam had Decker persoonlijk kennis gemaakt met Thomas Hope en zijn vrouw Margaretha Marcelis, zijn broer Adriaan en de toen elfjarige Jan Hope.²³ Hun ontmoeting vond op 8 augustus 1748 plaats tijdens het feestelijke diner voor vijftien personen dat was aangericht door het doopsgezinde echtpaar Willem Feitama (1692-1766) en Margaretha de Haan (1697-1790) op Rokin 122, waar Decker toen als huisvriend logeerde.²⁴ In 1759 was de firma Hope de grootste handelszaak van Amsterdam met maar liefst 26 man

20 Klazema, G., en B. van Kooij (red.), *Slavernij: het verhaal van João, Wally, Oopjen, Paulus, Van Bengalen, Surapati, Sapali, Tula, Dirk, Lohkay* (Amsterdam, 2021), 182.

21 SAA, 1120/175, p. 765-766 en 1120/176, p. 66.

22 SAA, toegang 15030 (bibliotheek), inv.nr. 85386 (The diary of Sir Matthew Decker of a voyage made to Holland begun the 13th of May and ended the 30th of August 1748), p. 27 (scan 17). Incorrect vertaald in: Doedens, A., L. Mulder en A.C. Bijsmans (red.), *Het dagboek van Sir Matthew Decker* (Baarn, 1987), 71.

23 Jan Hope (1737-1784) liet zich op 13 juni 1756 dopen in de Engelse gereformeerde kerk te Amsterdam. In 1765 werd hij schepen van de stad, raad in de vroedschap 1768-1784, bewindhebber van de VOC in 1770.

24 In zijn Amsterdamse kinderjaren was Decker de gunsteling geweest van Margaretha's moeder, Elisabeth Schrooters (1659/60-1750), weduwe van Jacob de Haan (1655-1699), door hem 'Moeder de Haan' genoemd.

Chinees-porseleinen bord met de Parasoldames in emailkleuren, circa 1737, diam. 226 mm.
Amsterdam, Rijksmuseum, AK-RBK-15939-K

personeel, noteerde de Zweedse astronoom Bengt Ferrner (1724-1802) vol bewondering in zijn dagboek na een diner op 21 maart ten huize van Thomas Hope. Hij was echter verbijsterd door het *dédain* waarmee Hope over de armen sprak, waaruit Ferrner de harde conclusie trok 'dat arm en schelm in dezen kring synoniemen zijn, met dit onderscheid evenwel, dat schelm niet voor zoo onteerend werd gehouden als arm of behoeftig. Zoo spreken de rijken!'²⁵ Het hoeft dus niet te verbazen dat de Hope's nooit een tweede maal tot diaken zijn gekozen.

25 Kernkamp, G. W., 'Bengt Ferrner's dagboek van zijne reis door Nederland in 1759', in: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* 31 (1910), 367-368.

Chinees-porseleinen bord met de Parasoldames in het Imari-palet, circa 1750-1774, diam. 232 mm, Amsterdam, Rijksmuseum, AK-NM-13677

Als representant van opperbewindhebber Willem IV in de WIC had Thomas Hope zich actief ingezet voor de WIC-belangen in het slavernijsysteem.²⁶ In dienst van de VOC droeg hij bij aan de instandhouding van de slavernij in Nederlands-Indië, die niet minder omvangrijk was. In 1766 bijvoorbeeld waren 8.974 van de 15.180 inwoners van Batavia slaafgemaakt.²⁷ In mijn artikel over doopsgezinden en het

²⁶ Kok, G. de en P. Brandon, *Het slavernijverleden en historische voorlopers van ABN AMRO. Een onderzoek naar Hope & Co en R. Mees & Zoonen* (Amsterdam, 2022), 22.

²⁷ Jonge, J.K.J. de, e.a. (red.), *De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië. Verzameling van onuitgegeven stukken uit het oud-koloniaal archief* 13 dln. (Den Haag, 1883), XI, 69.

slavernijverleden noemde ik zijn VOC-functies zonder de archivalische bronnen te vermelden, een verzuim dat ik bij deze herstel.²⁸ Op 24 augustus 1752 werd Hope gekozen in het College van Beëdigde Hoofdparticipanten van de Amsterdamse Kamer van de VOC, dat de bewindhebbers in de vergadering van de Heren Zeventien adviseerde.²⁹ In dit college is hij niet de enige doopsgezinde geweest. Jacob Alewijn Ghijzen (1696-1760), sinds 1736 directeur van de Sociëteit van Berbice, was hierin op 3 oktober 1749 gekozen.³⁰ Op 9 oktober 1766 heeft Hope de bankier Gerrit Blaauw (1708-1775) met ware woorden hierin beëdigd.³¹ Intussen was Hope op 12 februari 1756 zelf tot bewindhebber van de Kamer Amsterdam van de VOC benoemd.³² Zijn toppunt van macht bereikte hij op 4 april 1766 toen Willem V, sinds 24 maart de opperbewindhebber van de VOC, hem benoemde tot zijn representant.³³ Hope wordt dan ook meerdere keren genoemd in het verslag van stadshistoriëschrijver Jan Wagenaar over de feestelijke ontvangst van stadhouder Willem V en zijn gemalin tijdens hun bezoek van 30 mei tot 4 juni 1768 aan de stad Amsterdam.³⁴ Om gezondheidsredenen legde Hope op 13 september 1770 zijn VOC-functies neer.³⁵

Er zijn van hem geen portretten overgeleverd. Alleen als anonieme figurant is hij aanwijsbaar in de *Afbeelding der Vreugdebedryven en Plegtigheden*, een serie prenten van Simon Fokke (1712-1784) die de boek- en kunstverkoper Johannes Smit in 1772 uitgaf over het voornoemde bezoek van de stadhouder aan Amsterdam.³⁶ Een daarvan, naar een voortekening uit 1771, verbeeldt de zittingneming van de stadhouder

28 Lambour, R., 'Doopsgezinden in de slavernij-economie en slavenhandel van de achttiende eeuw. Een verkennende inventarisatie', in: *Doopsgezinde Bijdragen* 48 (2022), 190 en 206.

29 SAA, toegang 5023 (Archief van de Burgemeesters, Groot-Memoriaal), inv.nr. 11, f. 173-173v.

30 Idem, f. 101-101v.

31 Nationaal Archief, toegang 1.10.46 (Collectie Hope), inv.nr. 87, stuk 16. De VOC-bewindhebbers en gekwalificeerde hoofdparticipanten werden sinds 1763 niet meer benoemd door burgemeesters maar door de stadhouder als opperbewindhebber, vertegenwoordigd door Thomas Hope. Gerrit Blaauw was 27-2-1729 gedoopt in De Zon.

32 SAA, toegang 5023 (Archief Burgemeesters, Groot-Memoriaal), inv.nr. 11, f. 216v. Zie ook Elias, J.E., *De Vroedschap van Amsterdam, 1578-1795* (Amsterdam, 1963), II, 938-943.

33 Nationaal Archief, toegang 1.10.46 (Collectie Hope), inv.nr. 87, stuk 38: 'Extract uit de Resolutien van de Kamer Amsterdam van den 7^e April 1766' met een kopie van de missive van de stadhouder waarin hij deze benoeming bekendmaakt aan de bewindhebbers van de VOC ter Kamer Amsterdam.

34 Wagenaar, J., *'t Verheugd Amsterdam, ter gelegenheid van het plegtig bezoek hunner doorlugtige en koningkyke hoogheden, Willem, prinse van Oranje en Nassau, erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden ...* (Amsterdam, 1768), 60, 68, 83, 87, 121.

35 Nationaal Archief, toegang 1.10.46 (Collectie Hope), inv.nr. 87, stuk 42: kopie-extract uit de resoluties van de VOC ter Kamer Amsterdam d.d. 13-9-1770.

36 Een ingekleurd exemplaar (afzetter onbekend), bestaande uit een titelprint van Reinier Vinkeles uit 1772 en dertien uitslaande prenten, 'naar het leven' getekend en gegraveerd door Simon Fokke, is bijgebonden in Wagenaar, *'t Verheugd Amsterdam* (Amsterdam, Allard Pierson, signatuur OF 66-14).

Simon Fokke, *De Zittingneming zyner Doorluchtige Hoogheid, WILLEM, DEER VYFDE;* als Opper-Bewinthebber ... Pmo. Juny, 1768. Prent, 256 x 372 mm, 1771-1772. Amsterdam, Allard Pierson, OTM: OF 66-14

Uitsnede

op 1 juni 1768 als opperbewindhebber van de VOC in de vergadering van de Heren Zeventien in het Oost-Indisch Huis te Amsterdam.

Volgens het verslag van Wagenaar hield Mr. Cornelis van der Hoop, de eerste advocaat van de VOC, daarbij een toespraak.³⁷ Hij is dus de staande figuur links van de stadhouder, die in het midden voor de schouw zit.

De naam van de man aan diens rechterzijde geeft Wagenaar niet prijs. Toch is juist deze man goed thuis te brengen. Thomas Hope had namelijk als representant van Willem V in de VOC het exclusieve recht om aan diens rechterzijde te zitten. De toekenning van dit bijzondere privilege wordt beschreven bij zijn installatie als representant van de stadhouder in 1766 in hetzelfde Oost-Indisch Huis.³⁸ Helaas heeft Fokke aan de talrijke gezichten op zijn prenten geen individuele trekken gegeven.

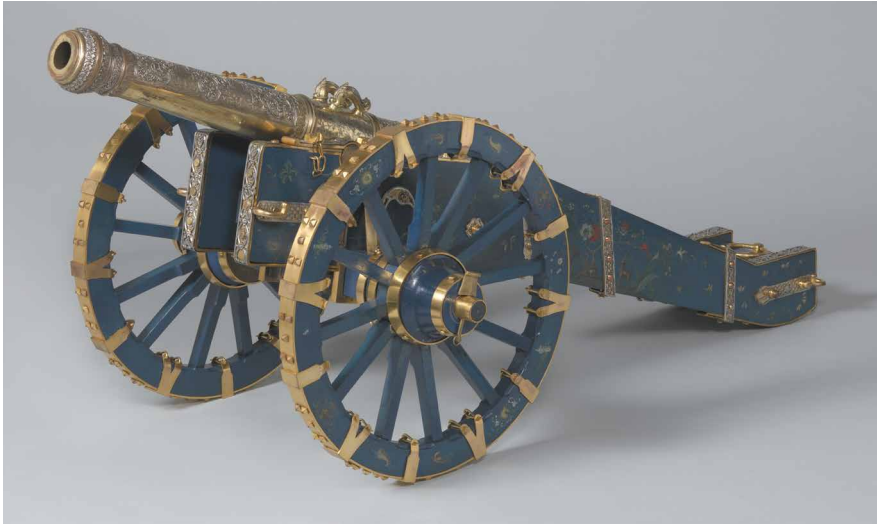
Thomas Hope bleef ijskoud op zijn post toen de VOC van 1761 tot 1766 oorlog voerde op Ceylon om de kaneelproductie van het eiland veilig te stellen. Langs diplomatieke en militaire weg had de Compagnie zich het alleenrecht toegeëigend om het kaneel te exporteren, waarmee jaarlijks een batig saldo werd geboekt van 2.300.000 gulden.³⁹ Haar zwakte was dat niet het gehele eiland onder haar gezag stond maar alleen drie kustdistricten. De beste kaneelbomen stonden in het binnenland in het onafhankelijke boeddhistische koninkrijk Kandy. Voor het schillen daarvan was de compagnie afhankelijk van toestemming van de koning, die door een gezantschap van de VOC onder veel vertoon van onderdanigheid op zijn jaarlijkse audiëntie gevraagd moest worden. Zijn invloed strekte zich bovendien uit tot de inheemse kaneelschillers in de compagniesgebieden die door een boeddhistisch reveil de koning als hun echte heer en meester beschouwden. De situatie werd eind 1760 kritiek doordat in twee compagniesgebieden een massale opstand uitbrak tegen het zelfzuchtige economisch beleid van de Compagnie.⁴⁰ Toen de koning in 1761 de kant van de rebellen koos, vroeg de Kamer Amsterdam aan de Heren Zeventien militaire versterkingen te sturen en een eind te maken aan de afhankelijkheidsrelatie. In 1764 kon de onderwerping van de opstandelingen worden afgerond met een campagne tegen de koning in het centrale bergland. De eerste mars liep uit op een dramatische mislukking. Om het leger alsnog te motiveren de onoverwinnelijk geachte hoofdstad Kandy in te nemen, loofde de Compagnie een premie uit van 100.000 gulden, naar

37 Wagenaar, *t Verheugd Amsterdam*, 83.

38 Nationaal Archief, toegang 1.10.46 (Collectie Hope), inv.nr. 87, stuk 39: verslag van de plechtige installatie op 10-4-1766 van Thomas Hope als representant van de stadhouder in het Oost-Indisch Huis te Amsterdam.

39 Wagenaar, L.J., *Galle, VOC-vestiging in Ceylon. Beschrijving van een koloniale samenleving aan de vooravond van de Singalese opstand tegen het Nederlandse gezag, 1760* (Amsterdam, 1994). 15.

40 Wagenaar, *Galle*, 23-25, 177-197.

Singalees ceremonieel kanon op een gedecoreerd affuit op wielen, Sri Lanka, 1745-1746, L kanon 98 x diam. 43 cm. Amsterdam, Rijksmuseum, NG-NM-1015

de huidige waarde ruim een miljoen euro, de helft voor de officieren en de rest voor 'het gemeen'.⁴¹ Hierdoor kon de stad tenslotte op 19 februari 1765 worden veroverd waaruit de koning met zijn hofhouding reeds was ontsnapt.⁴²

Zoals dat gaat hebben de VOC-troepen na hun overwinning stevig huisgehouden: het koninklijk paleis werd geplunderd en samen met een groot deel van de stad in de as gelegd.⁴³ Uit het persoonlijke bezit van de vorst werden zes bijzondere voorwerpen van kunstnijverheid buitgemaakt. In het publieke debat over de restitutie van koloniale roofkunst heeft één van deze koninklijke objecten een iconische status gekregen: een ceremonieel kanon van brons, ingelegd met goud, zilver en robijnen. Het is rijker versierd dan welk ander klein kanon in de wereld dan ook.

Wat er van deze kostbare oorlogstrofee is terechtgekomen, is recent onderzocht in de correspondentie die Thomas Hope voerde met de Hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel, tot maart 1766 voogd van Willem V, en nadien met de stadhouder

41 Nationaal Archief, toegang 1.04.02 (Archief van de VOC, 1602-1795) inv.nr. 4485 (verbalen 25-4-1768 tot 3-11-1768), 568-570.

42 Jacob, H.K. s' (red.), *Generale missiven van gouverneurs-generaal en raden aan Heren XVII der VOC, deel XIV: 1761-1767* (Amsterdam, 2017), II, 687.

43 Dulm, F. van der, *'Zonder eigen gewinne en glorie': Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785), gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden* (Hilversum, 2012), 100-101.

Reinier Vinkeles, Overdracht door de Fransen van historische stukken uit stadhouderlijke collectie aan de Staten-Generaal, 1795. Prent, 202 x 116 mm, 1803. Amsterdam, Rijksmuseum, RP-P-OB-86.127

zelf.⁴⁴ Uit deze briefwisseling blijkt dat het kanon in november 1765 vanuit Ceylon met het schip Overnes naar Holland is vervoerd waar het in juni 1766 op de rede van Texel is aangekomen. Na onderhandelingen met Hope als representant van de stadhouder besloten de Heren Zeventien in oktober 1766 het kanon naar het Hof te zenden, waar het in het rariteitenkabinet van Willem V werd tentoongesteld. In 1795 confisqueerden de Fransen de stadhouderlijke collectie en droegen in een plechtige ceremonie het kanon en enkele andere historische stukken over aan de Staten-Generaal. Uiteindelijk is het als bezit van de Staat beland in het Rijksmuseum. Sinds Sri Lanka in 1980 de teruggave had gevraagd, worstelde de museumdirectie met gewetensvragen over dit gestolen Sri Lankaanse erfgoed. Op 6 juli 2023 maakte de Nederlandse regering bekend dat het aan Sri Lanka zal worden teruggegeven.⁴⁵

---

44 Boogaart, D. van den, en A. Schrikker, 'Wanderings: the provenance of six Sri Lankan objects', in: *The Rijksmuseum Bulletin* 70-4 (2022), 309.

45 Nuland, M. van, 'Van kanon tot kris: deze schatten keren terug naar hun land', in: *Trouw*, 6 juli 2023, 6-7.

Literatuur

- Arts, P.L.W., 'Chinees Imari', in: *Antiek* 19 (1985), 338-342.
- Baart, J. 'Nieuwe inzichten in oude huishoudens', in: *Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum* 93 (2001), 195-209
- Boogaart, D. van den, en A. Schrikker, 'Wanderings: the provenance of six Sri Lankan objects', in: *The Rijksmuseum Bulletin* 70-4 (2022), 303-317.
- Campen, J. van en E. Hartkamp-Jonxis, *Aziatische weelde. VOC-kunst in het Rijksmuseum* (Zutphen, 2011).
- Doedens, A., L. Mulder en A.C. Bijsmans (red.), *Het dagboek van Sir Matthew Decker* (Baarn, 1987).
- Dulm, F. van der, 'Zonder eigen winne en glorie': *Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785), gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden* (Hilversum, 2012).
- Elias, J.E., *De Vroedschap van Amsterdam, 1578-1795* 2 dln. (Amsterdam, 1963).
- Gerlagh, B., 'Het leven van Cornelis Pronk', in: Kooijmans, L., E.A. de Jong en H.M. Brokken (red.), cat. tent. *Pronk met pen en penseel. Cornelis Pronk (1691-1759) tekent Noord-Holland* (Haarlem, Frans Halsmuseum, 1997).
- Ho, A., 'Exotic and exclusive. The Pronk porcelain as products for the connoisseur', in: *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek* 69 (2020), 174-211.
- Jacob, H.K. s' (red.), *Generale missiven van gouverneurs-generaal en raden aan Heren XVII der VOC, deel XIV: 1761-1767* 2 dln. (Amsterdam, 2017).
- Jonge, J.K.J. de, e.a. (red.), *De opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië. Verzameling van onuitgegeven stukken uit het oud-koloniaal archief* 13 dln. (Den Haag, 1883).
- Jörg, C., 'A change in taste: the introduction of enamelled export porcelain in the 17th century', in: Campen, J. van en T. Eliëns (eds.), *Chinese and Japanese porcelain for the Dutch Golden Age* (Zwolle, 2014), 129-149.
- Jörg, C.J.A., tent. cat. *Pronk porselein: porselein naar ontwerpen van Cornelis Pronk* (Groninger Museum en Haags Gemeentemuseum, 1980).
- Kernkamp, G. W., 'Bengt Ferner's dagboek van zijne reis door Nederland in 1759', in: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* 31 (1910), 314-509.
- Klazema, G., en B. van Kooij (red.), *Slavernij: het verhaal van João, Wally, Oopjen, Paulus, Van Bengalen, Surapati, Sapali, Tula, Dirk, Lohkay* (Amsterdam, 2021).
- Kok, G. de en P. Brandon, *Het slavernijverleden en historische voorlopers van ABN AMRO. Een onderzoek naar Hope & Co en R. Mees & Zoonen* (Amsterdam, 2022).
- Lambour, R., 'Doopsgezinden in de slavernij-economie en slavenhandel van de achttiende eeuw. Een verkennende inventarisatie', in: *Doopsgezinde Bijdragen* 48 (2022), 189-209.
- Montias, J.M., 'Works of art in a random sample of Amsterdam inventories', in: M. North, *Economic history and the arts* (Keulen, 1996).
- Nuland, M. van, 'Van kanon tot kris: deze schatten keren terug naar hun land', in: *Trouw*, 6 juli 2023.
- Oldewelt, W.F.H. (red.), *Kohier van de Personeele Quotisatie te Amsterdam over het jaar 1742* 2 dln. (Amsterdam, 1945).
- Schölvinck, L.C.A.M., *Kostbaar goed van grote pracht. Chinees en Japans exportporselein uit de 17e en 18e eeuw* (Zwolle, 2010).
- Wagenaar, J., *'t Verheugd Amsterdam, ter gelegenheid van het plegtig bezoek hunner doorlugtige en koning-klyke hoogheden, Willem, prinse van Oranje en Nassau, erfstadhouder der Vereenigde Nederlanden ... en zyne gemaalinne Fredrica Sophia Wilhelmina, prinsesse van Pruissen, op Maandag, den 30 May, en eenige volgende dagen des jaars 1768* (Amsterdam, 1768).
- Wagenaar, L.J., *Galle, VOC-vestiging in Ceylon. Beschrijving van een koloniale samenleving aan de vooravond van de Singalese opstand tegen het Nederlandse gezag, 1760* (Amsterdam, 1994).